

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Рівень вищої освіти

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З
РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ
Назва теми

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність – 053 Психологія
Шифр і назва спеціальності

Шифр ДРМ 19076
Номер ІНП

Виконала: здобувачка 4 курсу, група ПП-19-2 _____ Вікторія ДРИГУЛА
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник кандидат психологічних наук, доцент _____ Алла РУДЕНОК
Науковий ступінь, вчене звання Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер _____
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки

доктор психологічних наук, професор _____ Євген ПОТАПЧУК
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____ 2023 р.

Хмельницький, 2023

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної дипломної роботи «Особливості проявів емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру»

Здобувачка Вікторія ДРИГУЛА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Алла РУДЕНОК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна дипломна робота включає _____ сторінки, ___ таблиць, ___ рисунки, перелік джерел посилання складає _____ найменування, ___ додатки.

Ключові слова: розлад аутистичного спектру, емоційна сфера, аутизм, прояви емоційного інтелекту, розвиток емоційного інтелекту.

Об'єкт дослідження: емоційний інтелект дітей з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження: психологічні прояви емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру.

Одержані результати можуть бути використані у роботі психологів, вихователів, вчителів та батьків щодо особливостей розвитку емоційного інтелекту дітей з РАС.

Дипломник _____ Вікторія ДРИГУЛА

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної дипломної роботи до захисту _____
_____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ	10
1.1 Теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту в психолого-педагогічній літературі	10
1.2 Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в дітей з особливими освітніми потребами	17
1.3 Розвиток емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру за допомогою психологічних засобів	24
Висновки до розділу	27
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ	29
2.1 Організація та методи емпіричного дослідження	29
2.2 Аналіз результатів дослідження проявів емоційного інтелекту в дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру	30
2.3 Корекційно-розвивальна програма для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру	38
Висновки до розділу	51
ВИСНОВКИ	53
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	55
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Останнім часом значення проблеми розвитку емоційного інтелекту у вітчизняних та міжнародних дослідженнях зростає. Багато вчених підтверджують, що емоційний інтелект відіграє важливу роль в успіху людини та майбутньому загальному добробуті. Сучасні психологи вважають, що люди з розвиненим емоційним інтелектом виходять кращими командними гравцями та лідерами. Вони вміють вести переговори, домагатися свого і при цьому справляють гарне враження.

Емоційний інтелект – це здатність розуміти, розпізнавати та контролювати власні емоції за допомогою думок і дій, регулювати власний емоційний стан, а також розуміти емоційні стани інших людей та співпереживати.

Емоційний інтелект досліджували такі зарубіжні вчені: Д. Гоуман, Р. Бар-Он, Х. Вайсбах і У. Дакс, Дж. Майєр, П. Селовей, Д. Карузо тощо [22].

Серед вітчизняних психологів в цій галузі працювали: Л. Виготський, С. Рубінштейн (інтелектуальний процес не можливий без участі емоцій), О. Леонтєв (мислення має емоційну регуляцію), Н. Базима, Т. Скрипник, Д. Шульженко тощо. Однак дослідження на цьому етапі підкреслювалися лише порушеннями в емоційній сфері, а особливості прояву емоцій у дітей з розладами аутистичного спектра досліджувалися фрагментарно.

Особливості емоційної сфери у дітей з розладами аутистичного спектру досі малодосліджувана тема. Однак відомо, що діти з аутизмом часто відчують труднощі з розпізнаванням емоційних ознак, таких як емоції, вираз обличчя, тон голосу та мова тіла. Для них характерні труднощі з вираженням і контролем власних емоцій, розумінням і реагуванням на емоції інших [1].

Об’єкт дослідження: емоційний інтелект дітей з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження: психологічні прояви емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру.

Мета дослідження: провести теоретичне та емпіричне дослідження особливостей проявів емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру

Для досягнення мети визначили наступні **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз наукових підходів особливостей емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру;
2. Емпірично дослідити особливості проявів емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру;
3. Розробити корекційно-розвивальну програму емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру.

Гіпотеза дослідження:

Відповідно до мети і завдань нашого дослідження, були обрані такі **методи дослідження:**

- теоретичні (теоретичний аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження);
- емпіричні (проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» (М.А. Нгуен); методика «Емоційна ідентифікація» (О.І. Ізотова); методика «Мій настрій»; анкета «Дитина очима батьків»).

Практичне значення роботи: результати дослідження та розроблена корекційно-розвивальна програма емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру, можуть бути використані та застосовані у роботі практичних психологів, вихователів, вчителів.

Експериментальна база дослідження: Хмельницький психологічний центр «Катарсис». В дослідженні приймали участь 10 дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру та їх батьки.

Апробація результатів дослідження була відображена у таких тезах:

Руденок А. І., Дригула В. О. Особливості проявів емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру. Актуальні питання теорії та практики

психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : Тези доп. XI Всеукр. науково-практ. конф., м. Хмельницький, 27 квіт. 2023 р. С. 105–106.

Структура роботи: кваліфікаційна дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання (30 найменувань), додатків. Загальний обсяг дипломної роботи складає 58 сторінок тексту, а основна частина – 27 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

1.1 Теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту в психолого-педагогічній літературі

Психоемоційна сфера цікавила людей ще з давніх часів. Це знайшло своє відображення в міфології, релігійних вченнях про духовний світ, філософських трактатах про людину та її середовище, а згодом і в психологічних дослідженнях.

Античні філософи підкреслювали емоції як особливість психічного життя, але по-різному пояснювали вплив емоцій на поведінку людини. Демокрит і Епікур вважали що емоції й поведінка взаємопов'язані, і казали, що поведінка людини регулюється почуттями задоволення та незадоволення. Платон та його послідовники вважали, що все розумне є добре, а все емоційне – погане, тому розум повинен панувати над пристрастю [12]. Арістотель висловив думку, що емоції мають великий вплив на стан людини, і що вона може втратити здатність міркувань через те, що відчуває велике задоволення або страждання. На думку філософа такі сильні емоції, як гнів і страх, повинні контролюватися розумом.

Арістотель виділив шість основних емоцій: радість, печаль, гнів, подив, страх і огиду. Він виявив, що на появу емоцій впливає не тільки розум, але й емоційні стани, які впливатимуть на появу відповідних суджень про те, реагувати чи ні на реальність. Він прагнув поміркованого вираження емоцій, керуючись розумом [24].

Термін «емоційний інтелект» з'явився ще в 1964 році, але був відомий лише обмеженому колу фахівців. У 1983 році дослідник Говард Гарднер описав перші характеристики емоційного інтелекту у своїй знаменитій монографії «Frames of mind» [13]. На основі власних досліджень вчений виділив сім підтипів інтелекту та розділив емоційні типи на внутрішньо-особистісний та

міжособистісний. Міжособистісний інтелект і раніше описувався в психологічній літературі, але це поняття стало відомим як соціальний інтелект або соціальна компетентність. Поняття соціального інтелекту характеризує здатність людини взаємодіяти з іншими людьми. На відміну від першого типу, внутрішньо-особистісний інтелект характеризувався здатністю людини знаходити себе, тобто спонукати до самореалізації в житті та досягнення успіху.

Американський психолог Дж. Мейєр, продовжив дослідження концепції емоційного інтелекту, започаткованої Гарднером. Він виділив п'ять періодів вивчення емоційного інтелекту [3].

Таблиця 1.1 - Періодизація історії вивчення емоційного інтелекту (за Дж. Мейєром) [15].

Період	Роки	Коротка характеристика періоду
1	1900-1969	Період відносно окремих досліджень емоцій та інтелекту
2	1970-1989	Період розкриття характеру взаємовпливу когнітивних і емоційних процесів
3	1990-1993	Виділення поняття «емоційний інтелект» як самостійного предмету психологічного дослідження
4	1994-1997	Період поширення феномену емоційного інтелекту та розкриття практичного значення його дослідження
5	1998 – і до тепер	Період уточнення концептуалізації структури емоційного інтелекту

Перший період характеризується впровадженням і розробкою різноманітних тестів для вимірювання інтелекту (заснованих лише на когнітивних концепціях). Дослідження в емоційній сфері зосереджені на визначенні ключових факторів між фізіологічними реакціями та емоціями.

Важливим кроком у контексті формування уявлень про емоційний інтелект цього періоду став початок вивчення соціального інтелекту, який розумівся як здатність розуміти інших і поводити себе помірковано по відношенню до оточуючих [14].

Другий період характеризувався швидким зростанням інтересу до вивчення взаємодії емоційних і когнітивних процесів, що призвело до низки наукових досліджень (вплив депресії на реалістичність мислення, вивчення здатності до емоційної саморегуляції, взаємозв'язок схильності до змін у настрої та креативності). У цей час емоції вважаються однією з підсистем свідомості. Розробці терміну «емоційний інтелект» значною мірою сприяли дослідження в суміжних з психологією галузях знань. Тому в 1973 році П. Сіфнеос ввів у клінічну практику термін «алекситимія», де описував стан, протилежний проявам емоційного інтелекту, а саме – низький рівень здатності до визначення почуттів, їх роз'яснення, відображення і опис іншим людям; в літературі, що присвячена особливостям дитячого розвитку з'являється поняття «емоційна обдарованість». У 1985 році канадський клінічний психолог Бар-Он ввів поняття «коефіцієнт емоційності» і запропонував опитувальник для його вимірювання. Р. Бар-Он запропонував комплексну модель соціального та емоційного інтелекту. Його компонентами були п'ятнадцять здібностей, організованих у такі групи:

- самопізнання, тобто розуміння себе, своїх емоцій, упевненість у собі, самоповага і незалежність;
- самоконтроль, тобто вміння керувати своєю імпульсивністю, стресовими ситуаціями;
- здібність налагоджувати міжособистісні стосунки в процесі комунікації, виявляючи емпатію, соціальну відповідальність;
- здатність до адаптації, тобто виявляти гнучкість у розумінні проблем, уміти реально оцінювати ситуацію і пристосовуватися до нових умов;
- оптимізм як провідний життєвий настрій [20].

Дослідник Р. Бар-Он об'єднав розумові та особистісні якості людини в моделі емоційного інтелекту. За його словами, це допомагає жити гармонійно в суспільстві та бути задоволеним життям.

У 1986 році термін емоційний інтелект вперше був використаний у дисертаційному дослідженні В. Пейна. Він сформулював ключову думку про те, що почуття є фактами.

Основні вимоги до «змішаної моделі» емоційного інтелекту: концепція самоефективності А. Бандури; теорія самоактуалізації А. Маслоу; уявлення К. Роджерса про важливість емоційного життя у клієнтоцентрованій терапії. Ця терапія підкреслює важливість здатності людей розпізнавати власні здібності та ефективно керувати своєю поведінкою відповідно до своїх знань про сильні та слабкі сторони своєї особистості.

У третьому періоді серед учених стають популярними ідеї про когнітивну природу емоцій. Були розроблені методики, які можуть вивчати розпізнавання невербальної інформації, наприклад розпізнавання виразу обличчя та емоцій у пантоміміці. У 1990 році вийшла книга Дж. Мейєра і П. Селовея. У якій автори вперше запропонували визначення поняття «емоційний інтелект» і методику його вимірювання. У цей час емоційний інтелект наголошувався як інтегрована навичка. Це тип інтелекту, який сприяє використанню емоційної інформації для посилення розумової діяльності.

Четвертий період характеризується швидким поширенням терміну «емоційний інтелект». Початком цього періоду слугує публікація книги Д. Гоулмана «Емоційний інтелект», яка стала світовим бестселером [3]. Автор та його послідовники представили емоційний інтелект як основу життєвого успіху в більшості сфер людського життя. У цей період основне питання досліджень у сфері емоційного інтелекту змістилося з наукового обґрунтування явища на практичну реалізацію методик вимірювання та розробки, які сприяли ефективному управлінню бізнесом, допомагали б в політичній сфері тощо [14].

П'ятий період формує багато варіантів удосконалення концепцій емоційного інтелекту. З одного боку, тривають теоретичні дослідження конструктів емоційного інтелекту, вивчаючи вплив людської діяльності на окремі сфери та їх зв'язок з індивідуальними характеристиками. З іншого, дедалі більше розвиваються тренінги, спрямовані на підвищення рівня емоційного інтелекту, який, на думку авторів, дає змогу людині ефективно вести бізнес, налагоджувати міжособистісні контакти, краще справлятися зі стресом тощо [11].

Емоційний інтелект, на думку вчених, дозволяє обробляти будь-яку інформацію в поєднанні з емоціями та використовувати самі емоції для керування різними когнітивними процесами та вирішення нагальних проблем чи завдань. Розвинений емоційний інтелект допомагає людині звернути увагу на найменші внутрішні та зовнішні зміни [15].

Американський психолог Н. Холл визначив емоційний інтелект як здатність розуміти різницю між позитивними та негативними емоціями, а також різними позитивними емоціями, що допомагає будувати конструктивний діалог і стосунки. До складу емоційного інтелекту він відніс емоційну обізнаність, самомотивацію, управління своїми емоціями, емпатію, здатність до розпізнавання емоцій інших людей.

Психолог Б. Лемберг підкреслює, що «емоційний інтелект – це здатність ідентифікувати, використовувати, розуміти емоції і керувати ними; здатність, яка дозволяє знизити стрес, навчитися ефективному спілкуванню, подоланню перешкод та вирішенню конфліктів» [30].

У вітчизняній психології вивченням емоційного інтелекту займався Л. Виготський, який стверджував, що розвиток емоцій відбувається паралельно свідомості. Згідно з його дослідженнями щодо відділення людських від інстинктів і застосування їх у сфері психічного здоров'я, були зроблені наступні припущення:

- 1) більшість людських емоцій є інтелектуально опосередкованими;

2) між емоційним та інтелектуальним процесами мислення є закономірний зв'язок; розвиток емоцій відбувається в єдності з розвитком мислення;

3) емоції беруть участь у регуляції мислення і його мотивації (мотиваційна та емоційна регуляція мислення);

4) емоція – один зі складників мислення [8].

У своїй роботі О. Леонт'єв показує емоційність (афективність) регуляції мислення. Вчений вважав, що емоційність, або афективність, є лише особливими сторонами процесу. Це пізнавальний процес, який по-своєму відображає дійсність.

С. Рубінштейн розглядав емоції як «єдність переживання і пізнання». На його думку, інтелектуальні процеси, неможливі без участі емоцій. «Судження, яке є основним актом або формою, в якій здійснюється розумовий процес, рідко становить лише інтелектуальний акт. Судження зазвичай переповнене певною формою емоцій» [9].

Вчений С. Тихомиров, відстоюючи думку про те, що регуляція емоцій і активізація розумової діяльності є передумовами продуктивної інтелектуальної праці, виділив емоційне мислення в самостійний різновид інтелекту [22].

О. Санникова дослідила вплив чотирьох основних емоцій (радість, гнів, суму і страху) на успішність професійної діяльності. На думку автора, емоційність також функціонує як системотворчий фактор особистості та її компетенцій, особливо професійних.

Дослідник А. В. Брушлинський стверджував, що емоції можуть як сприяти, так і перешкоджати мисленню. На його думку взаємодію між емоційними та когнітивними процесами слід називати взаємопроникненням, а кожен образ, ідея та концепція мають свій емоційний потенціал [13].

Д. Люсін трактував емоційний інтелект як «здатність розуміти свої чужі емоції та керувати ними». Емоційний інтелект, стверджував він, доцільніше тлумачити як когнітивні здібності та не включає особистісні характеристики, які

можуть сприяти покращенню чи погіршенню розуміння емоцій, але не є структурною частиною роботи EQ [10].

Г. Гарскова обґрунтовує визначення терміну, його відмінність від загального інтелекту та його значення для діяльності людини такими словами: «Емоційний інтелект – це здатність розуміти ставлення людини, виражене емоціями, і контролювати емоційну сферу на основі інтелектуального аналізу та синтезу» [18].

На необхідності розвитку емоційної культури як однієї з основних складових всебічного розвитку особистості наголошував і український педагог В. Сухомлинський. Педагог характеризував емоційну або психічну культуру як спалах думок, почуттів, сприйняття, емоцій та ідей. Це дозволяє людині сприймати навколишній світ з його духовним і матеріальним багатством, формувати шанобливе ставлення до людей, нетерпимість до зла. Керувати своїми емоціями та виражати їх належним чином, завжди намагатися покращувати свій емоційний досвід [25].

У працях О. Леонтьєва йдеться про необхідність розрізняти сприйнятий об'єктивний сенс і особистісне значення, тобто його значення для суб'єкта. Вчений довів, що мислення має емоційну (афективну) регуляцію, що стало основою для вчених, які вивчають проблеми мислення загалом.

Емоційний інтелект інтенсивно досліджують українські науковці. Слід зазначити, що найбільш відомими в цій сфері є такі вчені, як Н. Коврига, Е. Носенко, І. Матійків, С. Дерев'янка, О. Лящ, М. Шпак тощо [22].

Серед українських вчених також існують різні визначення емоційного інтелекту. Наприклад, психолог О. Лящ стверджував, що під поняттям емоційний інтелект слід розуміти інтелектуальну здатність, яка пов'язана з розумінням і управлінням емоційними проявами особистості [10].

Українські дослідники Н. Коврига й Е. Носенко характеризують термін «емоційний інтелект» так: «Розум не тільки підіймає нас над нашими

пристрастями та слабкостями, а й допомагає використовувати наші сильні сторони, таланти та добрі наміри» [14].

Отже, емоційний інтелект є дійсно дуже важливим для людини. Фактично тільки з розвиненим емоційним інтелектом людина може розуміти та регулювати емоції, узагальнювати їх зміст, розрізняти емоційне значення в міжособистісних стосунках, долати негативні емоції, які заважають спілкуванню та досягненню успіху.

1.2 Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в дітей з особливими освітніми потребами

У загальній сукупності різноманітних якостей особистості важливу роль відіграють емоції, які впливають на будь-який прояв людської діяльності. Л. С. Виготський, висловлював думку про тісну взаємодію і внутрішню єдність інтелектуальної та емоційної сфер, стверджуючи, що у дитини при розумовій відсталості співвідношення інтелекту і афекту відрізняється від норми, і саме ця характеристика важлива для розуміння своєрідності її психіки. Формування емоцій є найважливішою передумовою формування особистості людини [8].

У дитини з розумовою відсталістю емоційна виразність залежить від віку, структури дефекту і, звісно, від соціального середовища, в якому вона знаходиться.

Порушення емоційної сфери є провідними при розладах аутистичного спектру. К. Лебединська зазначала, що в 100% випадків при аутизмі різко відстає в своєму формуванні найбільш рання система соціальної взаємодії з оточуючими людьми - комплекс поживлення. Це проявляється відсутністю зосередженості погляду на обличчі людини, рідко зустрічається посмішка та відповідна емоційна реакція у вигляді сміху, мови і рухової активності на прояв уваги дорослого [23].

З віком емоційний контакт дитини з близькими дорослими продовжує слабшати. Діти не просяться на руки, перебуваючи на руках у матері не

приймають відповідної пристосувальної пози, не притискаються, залишаються млявими і пасивними. Діти зазвичай відрізняють своїх батьків від інших дорослих, але вони не виявляють особливої прихильності. Може проявитися навіть страх перед одним з батьків. Часто дитина здатна вдарити або вкусити, робить все на зло. У цих дітей відсутнє вікове бажання догодити дорослим, отримати захоплення та визнання [21].

Дитина з розладами аутистичного спектру (РАС) має дуже низьку витривалість у спілкуванні зі світом. Їй швидко набридає навіть приємне спілкування, вона схильна до фіксації на неприємні враження, схильна до страху [1].

Всі діти аутисти, без винятку не тягнуться до дитячого колективу. Під час контакту з іншим дітьми вони зазвичай ігнорують або активно відмовляються від спілкування та не реагують на своє ім'я.

Діти дуже вибіркові у своїх соціальних взаємодіях. Завжди занурені у внутрішні переживання, відгороджені від зовнішнього світу. Такі діти мають дуже обмежений досвід емоційної взаємодії з іншими людьми. Дитина співпереживати не вміє, їй не легко піддається вплив настрою оточуючих. Все це сприяє тому, що у дітей відсутні правильні моральні орієнтири на "добре" і "погано" в ситуаціях спілкування [26].

Щодо особливостей розвитку емоційного інтелекту у дітей із затримкою психічного розвитку, то слід зазначити, що у дітей із затримкою психічного розвитку відслідковується відставання в емоційному розвитку, проявами якого є емоційна нестабільність, лабільність, незначні зміни настроїв і емоцій. Т. Власова стверджувала, що діти легко переключаються зі сміху на плач і навпаки. Дитина проявляє доброзичливість по відношенню до інших, потім раптово стає злою і агресивною. При цьому агресія спрямована на самих індивідів, а не на окремі дії.

Часто спостерігається випадки, коли діти з затримкою психічного розвитку відчувають стан занепокоєння та тривоги.

На відміну від нормотипових дітей, діти з затримкою психічного розвитку фактично не потребують спілкування з однолітками і вважають за краще грати наодинці. У них не немає виражених уподобань до кого-небудь, не виділяються друзі, міжособистісні відносини нестабільні.

Бурхливі емоційні реакції та спалахи часто виникають через труднощі, з якими діти стикаються під час виконання завдань. Такі реакції виникають не тільки через реакції на реальні труднощі, а й через очікування труднощів і страх невдачі. Цей страх значно знижує продуктивність дітей під час вирішення інтелектуальних завдань, що призводить до заниження самооцінки.

Їх емоційний розвиток гірший, ніж у нормотипових дітей, і вони не здатні зрозуміти почуття інших і свої власні. Власний простий емоційний стан не так добре сприймається, як емоції персонажів на картинах.

Діти із затримкою психічного розвитку добре розуміють причини емоційного стану героїв картинки, що не притаманно розумово відсталим дітям.

К. Лебединська відзначила, що у молодших школярів із затримкою психічного розвитку спостерігається емоційна нестабільність, слабка сила волі, відсутність самостійності та навіювання, загальна особистісна незрілість.

Емоційна нестабільність проявляється у вигляді нестабільності настрою або емоційної нестійкості, швидкої зміни, легкого виникнення емоційного хвилювання або плаксивості, іноді невмотивованих емоційних проявів. Часто у дітей виникає стан тривоги.

Швидше, веселість, яка не є нормою проявляється збудливістю, нездатністю оцінювати ситуацію і настрій оточуючих. У школі діти скуті та напружені. Вони пасивні і не впевнені в собі.

Більш-менш добре оцінюють емоції інших людей за зовнішнім виразом. Діти із затримкою психічного розвитку часто не можуть пояснити свій емоційний стан у певних ситуаціях. Це вказує на те, що певний недорозвиток емоційної сфери, є досить стійким [2].

Характеризуючи особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей з порушеннями слуху, варто звернути увагу, що порушення вербальної комунікації частково ізолює дитину з вадами слуху від оточуючих людей і створює деякі труднощі в засвоєнні соціального досвіду. Діти з вадами слуху не здатні сприймати виразні аспекти мови і музики. Затримка мовного розвитку ускладнює розуміння власного і чужого емоційного стану, що призводить до спрощення міжособистісних відносин. Пізнє знайомство з художньою літературою збіднює емоційний світ переживань дитини з вадами слуху, ускладнюючи розвиток емпатії до інших людей і героїв художніх творів.

Позитивно впливають на особистісно-емоційну сферу дітей з вадами слуху розвиток засобів вираження емоцій, застосування міміки, увага до виразних рухів жестової мови. Умови сімейного виховання мають великий вплив на розвиток особистості дітей з вадами слуху, формування емоцій та міжособистісних стосунків. Наявність або відсутність порушень слуху в батьків є важливим фактором, що впливає на розвиток особистості. Діти дошкільного віку з порушенням слуху, які мають батьків з порушенням слуху, не відрізняються від чужих однолітків за емоційним проявом. У молодшому шкільному віці діти з вадами слуху в яких батьки також з вадами слуху більш допитливі, товариські з однолітками. Вони прагнуть домінувати в групі однолітків, бути лідерами. Діти з вадами слуху чуючих батьків більш сором'язливі, менш товариські, прагнуть бути на самоті [5].

Сліпі і слабозорі діти демонструють емоції та почуття так само, як і зрячі діти, хоча ступінь та рівень розвитку емоційній та особистісній сферах може бути унікальною. Важливу роль у формуванні важких емоційних станів відіграє розуміння відмінності себе від однолітків, яке з'являється ще в середньому дошкільному віці. Слабозорі діти мають значні труднощі з просторовою зоровою орієнтацією. Це виражається в тому, що діти ще не розрізняють глибину, відстань і протяжність простору, тому дітям важко розпізнавати міміку і пантоміміку співрозмовників на відстані, що може призвести до неадекватного

сприйняття фактичних станів і характеристик, а також до неповної та неточної соціальної комунікації.

А. Літвак стверджував, що дітям з порушеннями зору притаманні млявість, байдужість до зовнішніх емоційних проявів, які часто можуть включати нав'язливі рухи, такі як часті рукостискання, підстрибування на пружинистих ногах, притискання пальців до повік очей, ритмічне похитування тілом або головою, що заважає оцінити інтелектуальні та моральні якості сліпих та слабозорих.

Емоції та почуття залежать від точності та повноти того, як діти уявляють світ. Чим більше діти розуміють навколишню дійсність, тим більше світ відображає їхні почуття. Відсутність чи поганий зір у дітей впливає на діапазон афективного сприйняття та психічних властивостей тим самим звужуючи діапазон їхніх емоцій, але не може змінити загальну структуру емоцій та почуттів. Порушення емоційної сфери зустрічається не тільки у сліпих, а й у слабозорих дітей дошкільного віку. Вони більш вразливі або тривожні, багато людей занурюються в пасивність або фантазії, побоюючись незнайомих предметів і ситуацій. Вони здатні повною мірою відображати свої переживання у виразі обличчя, жестах і позах, а також мають високу експресивність у мові, тоні голосу, темпі та гучності. Сліпі дошкільнята менш активні в пізнанні навколишнього світу і просторовому сприйнятті [7].

Неадекватна диференціація емоцій у дітей із затримкою інтелекту. Спектр емоцій не широкий, нюансів переживань немає. Емоції часто неадекватно динамічні і не мають нічого спільного з зовнішніми впливами. Було виявлено, що егоцентричні почуття мають значний вплив на судження, що є проявом індивідуальної незрілості. Діти цінують лише те, що їм приємно або приносить радість. Слабкість інтелектуальної регуляції емоцій проявляється в тому, що діти з інтелектуальною недостатністю не пристосовують свої емоції до обставин, не знаходять задоволення жодної своєї потреби в іншій дії, яка замінює спочатку заплановану дію. Розвиток емоційної сфери у дітей з інтелектуальною

недостатністю відбувається за загальними закономірностями і формується разом з усіма психічними процесами. Тому розвиток, становлення і формування емоцій дітей з інтелектуальними порушеннями визначається спадковістю, соціальним середовищем і діяльністю.

Найважливіші соціальні фактори формування емоцій включають обмежене спілкування з іншими, особливо з однолітками, обмежену самозайнятість і незалежність загалом, а також помилки у передбаченні та вихованні. Це призводить до зростання негативної особистісної емоційності дитини - схильності до страху, що в свою чергу призводить до вегетативних розладів. Накопичене відчуття невдачі, розлад спілкування. Невпевненість у власних силах і відсутність позитивного процесу самовиховання; пасивність, сором'язливість, невміння відстоювати свої інтереси тощо. У дітей зі зниженим інтелектом емоційний розвиток незрілий і характеризується життєвою силою, емоційною силою, меншим дискомфортом, поверхневими та первинними емоційними реакціями та відсутністю позитивного досвіду. У них менше ейфорії і частіше страх і гнів [2].

Емоційна сфера дітей із синдромом Дауна залишається практично неушкодженою. Зазвичай вони ніжні, слухняні та доброзичливі. Вони можуть бути люблячими, соромними та образливими, але іноді можуть бути дратівливими та впертими, але це радше особиста риса особистості дитини, ніж природна риса цієї систематики. Більшість таких дітей виявляють інтерес до навколишнього світу і добре вміють наслідувати поведінку інших [5].

У дітей з церебральним паралічем емоційні порушення можуть проявлятися підвищеною збудливістю і підвищеною чутливістю до зовнішніх подразників. Такі діти зазвичай непосидючі, метушливі, нестримані, схильні до спалахів дратівливості та впертості. Для них характерна швидка зміна настрою: надмірна бадьорість раптово змінилася апатією, роздратуванням, плаксивістю. Підвищена вразливість властива багатьом дітям. Болісно реагують на тон голосу, помічають найменші зміни в настрої близьких, болісно реагують на, здавалося б,

нейтральні питання і пропозиції. У дітей з ДЦП раннього віку спостерігається затримка розвитку емоційних реакцій. У них немає помітного комплексу поживлення перед появою матері, її голосом або усмішкою. Матері звертали увагу, що діти не відрізняють їх від інших дорослих. Крім того, у таких дітей спостерігаються негативні емоційні прояви: часто плачуть або сміються без належної зовнішньої стимуляції. Незрілі психічні процеси у дітей з церебральним паралічем призводять до нездатності контролювати свої емоційні переживання та реакції. Тому у таких дітей виникають гострі та тривалі стани страху та тривоги. Фізіологічні відчуття страху і всі деталі навіть незначних травматичних подразників записуються в емоційній пам'яті. Як наслідок, діти не можуть самостійно подолати свої страхи і часто не знаходять цьому конструктивних рішень чи пояснень і навіть не намагаються зробити це [7].

1.3 Розвиток емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру за допомогою психологічних засобів

Як відзначають західні фахівці, діти з розладами аутистичного спектру часто відчують труднощі з розпізнаванням емоцій, міміка та інших емоційних ознак, такі як тон голосу та мова тіла; проявляти і керувати своїми емоціями, розуміти і реагувати на емоції інших людей, вони можуть і не виявляти співчуття до інших.

Тому їм потрібно допомогти розвинути емоційний інтелект за допомогою різних психологічних засобів, наприклад, таких як: арт-терапія, музичне мистецтво, ігрова діяльність. Тож розглянемо кожен засіб окремо.

Унікальний та інноваційний інструмент для обробки емоцій, почуттів та емоційного настрою є арт-терапія.

Арт-терапія допомагає розкрити внутрішні бажання дитини через творчу дію. Потреби, бажання, інтереси та уподобання сприяють формуванню позитивних емоцій. Техніки арт-терапії, які використовуються на заняттях,

допомагають дітям виразити себе. Свої емоції, думки, почуття та настрої в процесі творчості. Їх не вчать, як потрібно малювати чи ліпити, а є можливість створити власний шедевр [16].

Під час групової роботи не обговорюється особистість дитини, її характер чи поведінка порівнюючи з іншими, не оцінюють негативно.

Діти можуть малювати чи ліпити і потім все зруйнувати, дати вихід негативним емоціям, тому що в арт-терапії це не заборонено. Після цього діти стають спокійніші, агресивність та незадоволеність вщухає.

У ситуації отримання будь-якого продукту творчої діяльності дитини, незалежно від змісту, форми та якості, дитина наповнюється позитивними емоціями завдяки сприйняттю творчості, оригінальності роботи. Крім того, арт-терапія є чудовим способом легко виразити свої почуття та емоції [4].

Музика впливає на інтелектуальний розвиток та сприяє росту клітин, що відповідають за інтелект людини. Музика добру впливає на емоційний стан дитини. Вчені стверджують, за допомогою музики покращується загальний стан здоров'я, підвищується ефективність роботи, зменшується втома, а ще музика лікує серйозні захворювання.

Варто відзначити, що формування емоційного інтелекту відбувається в емоційні моменти життя, які можуть бути повною мірою виражені на музичних заняттях з різноманітних видів музичної діяльності: слухати, співати, рухатися під музику і ритм, грати на дитячих музичних інструментах. Однак вид музичної діяльності під назвою «слухання» має найбільший вплив на формування емоційного інтелекту, оскільки він включає:

- уподобання;
- ставлення до музики;
- розпізнавання музики за характером, темпом, динамікою, висотою;
- розпізнавання музичних творів за жанрами [17].

Окремої уваги заслуговує технологія Батії Штраус для активного прослуховування музики. Його суть полягає у внесенні ігрових моментів у

процес сприйняття музичної композиції. Активізація музичного сприйняття за методикою ізраїльських педагогів відбувається шляхом впровадження інших видів музичної діяльності, зокрема руху, міміки, пантоміми, використання самомасажу та елементів масажу, пальчикової гри, музикограми тощо [27].

Гра не тільки розвиває мотиваційну сферу, мислення і довільність, але має велике значення для емоційного розвитку дітей. Вона дозволяє дітям мати безпосереднє, емоційне усвідомлення та пізнання навколишнього світу. Більшість вчених, які досліджували гру, виділяють її емоційну насиченість і виражений вплив на емоційну сферу особистості [6].

У грі діти легше, ніж у будь-якій іншій діяльності, формують позитивні стосунки з оточуючими та нові позитивні емоції. Крім того, спокійні цікаві ігри можуть зменшити емоційну збудженість, заспокоїливо впливати на дітей, нейтралізувати негативні емоційні переживання, а гра за правилами сприяє розвитку емоційної стійкості, вміння вигравати та програвати.

Гра не тільки дає можливість розвиватися, а й можливість зменшити емоційну напругу, стабілізувати негативні емоційні переживання і підвищити загальний рівень емоційного благополуччя.

За допомогою ігор формуються партнерські відносини, послідовність і самоконтроль. А головне, дитина під час гри відчуває, що її люблять, розуміють і поважають. Гра дітей з розладами аутистичного спектру зазвичай нефункціональна, позбавлена сюжетних і символічних ознак, одноманітна, багаторазове повторення маніпуляцій з іграшками або з не ігровими матеріалами (паличками, шнурівками, шматочками тканини, паперу тощо) [29].

Тому таких діток потрібно вчити грати і такий чином розвивати емоційний інтелект. Починати варто з розвитку предметно-ігрових дій, виходячи з особистих уподобань дитини щодо певної іграшки чи ситуації. При цьому слід враховувати ігрові уподобання дитини: на перших заняттях береться улюблена або добре знайома іграшка та пропонується дитині здійснювати предметно-ігрові

дії по наслідуванню, повторюючи їх знову і знову, з голосовими коментарями. Пізніше дія з іграшкою переходить до сюжетно-відтворювальної гри.

Щоб розвивати сюжетну гру, діти спочатку вчаться грати з партнером, а вже потім – зі своїми однолітками. Під час гри діти поступово діляться на менші групи [28].

Гра дітей у командах йде рука об руку з тим, як діти думають про стосунки між людьми. Тому необхідно постійно формувати та збагачувати уявлення дітей про роль кожного члена сім'ї та про те, як люди спілкуються між собою. Гра виховує соціально прийнятні норми людських взаємин, вчить підпорядковувати свою поведінку вимогам і нормам моралі та краще розуміти емоції інших.

Дітей необхідно вчити спостерігати за ігровою поведінкою дорослих, відтворювати та наслідувати поведінку за допомогою дорослих. Навчитися грати з іграшками. Сформувати інтерес до виконання тематичних ігрових дій наслідуючи дії дорослих. Розвивати емоційне ставлення під час гри з предметами чи іграшками. Навчити дитину брати участь в постановках відомих казок, грати пліч-о-пліч, не заважаючи один одному.

Учням початкової школи доцільно використовувати соціальні історії, які допомагають їм подолати нездатність зрозуміти почуття, перспективи та плани інших. Калейдоскоп емоцій. Коли діти вивчають емоції, вони також розвивають здатність зберігати інформацію з часом, щоб вибирати відповідні асоціації. Картки Домана «Емоції і почуття», де вивчаючи емоції діти також розвивають пам'ять, увагу і логіку та багато інших ігор.

Висновки до розділу

У першому розділі проведено теоретичний аналіз підходів особливостей емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру.

З'ясовано, що емоційний інтелект дуже важливий для людини, тому що лише дитина з добре розвиненим емоційним інтелектом може розуміти та регулювати емоції, долати негативні емоції, які блокують спілкування.

Проаналізовано, що діти з РАС часто відчують труднощі з розпізнаванням емоцій, міміки та інших емоційних ознак, такі як тон голосу та мова тіла; важко проявляти і керувати своїми емоціями, розуміти і реагувати на емоції інших людей, вони можуть і не виявляти співчуття до інших.

Розглянуто способи розвитку емоційного інтелекту за допомогою різних психологічних засобів, таких як: арт-терапія, музичне мистецтво, ігрова діяльність. Арт-терапія допомагає розкрити внутрішні бажання дитини через творчу дію. Музична терапія впливає на емоційний стан дитини, музика покращує загальний стан здоров'я, підвищує ефективність роботи, зменшує втому та лікує серйозні захворювання. Ігрова діяльність дозволяє дітям мати безпосереднє, емоційне усвідомлення та пізнання навколишнього світу. У грі діти легше формують позитивні стосунки з оточуючими. Крім того, спокійні цікаві ігри можуть зменшити емоційну збудженість, заспокоїливо впливати на дітей, нейтралізувати негативні емоційні переживання, а гра за правилами сприяє розвитку емоційної стійкості, вміння вигравати та програвати.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

2.1 Організація та методи емпіричного дослідження

Для діагностичного дослідження та корекції нашого питання ми обрали 10 дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру, також були залучені їхні батьки, для яких ми розробили анкету. Дослідження проводилося в психологічному центрі «Катарсис».

Існує досить багато методик за допомогою яких можна досліджувати емоційний інтелект, але більшість з них розроблені за кордоном, в нашій країні у дослідників, нажаль, поки не так популярний цей напрям.

Дослідженнями діагностики емоційного інтелекту займалися такі науковці: М. Нгуен (В'єтнам), А. Пастернак (Польща) та вітчизняні Я. Куценко, М. Шпак Є. Заїка, С. Дерев'янка, О. Зімовін, Д. Похилько, Ю. Мединська, О. Мойзріст, О. Тімченко та інші.

Прикладом діагностичного інструментарію входить низка методик С. Прусової та О. Сергієнко «Намалюй свої емоції», «Вгадай емоції за мімікою», «Вгадай емоції за ситуацією», «Намалюй чужу емоцію», діагностична методика «Емоційна піктограма» М. Кузьміщевої, «Що – чому – як» М. Нгуен, «Три бажання» М. Нгуен. Також є дуже багато розроблено різних опитувальників, але вони є не доцільними для нас, оскільки ми досліджуємо емоційний інтелект саме у молодших школярів з розладами аутистичного спектру.

Досить важко було підібрати методики, оскільки в науковій та психолого-педагогічній літературі дуже мало висвітлено питання про емоційний інтелект дітей саме з розладами аутистичного спектру.

Для досягнення поставленої нами мети ми вирішили використати такі методики:

1. Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» М. А. Нгуен;
2. «Емоційна ідентифікація» О. І. Ізотова;
3. «Мій настрій»
4. Анкета «Дитина очима батьків»

На нашу думку за допомогою цих методик можна чітко визначити рівень емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку з РАС.

Дослідження проводилося індивідуально. Для кожної дитини було роздруковано матеріали над якими вони працювали.

Опис проективної методики «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» М. Нгуен.

Мета дослідження: виявити емоційну орієнтацію дитини та рівень емоційного інтелекту.

Досліджуванним пропонується домалювати до трьох фігур будь-які деталі, щоб вийшли малюнки зі смислом.

Опис методики: «Емоційна ідентифікація» О. Ізотова

Мета дослідження: визначення рівнів ідентифікації емоцій різних модальностей, виявлення сформованості процесів розпізнавання емоцій та їх розуміння, можливості дітей у відтворенні основних емоційних станів і їх вербалізації.

Показники методики:

- 1) Сприйняття експресивних ознак (мімічних);
- 2) Розуміння емоційного змісту;
- 3) Ідентифікація емоцій;
- 4) Вербалізація емоцій;
- 5) Відтворення емоцій (виразність і довільність).

Диференціація результатів за показниками 1, 2 здійснюється по типологічні відповідальності.

Диференціація результатів за показниками 3, 4, 5 здійснюється за трьома рівнями: низький, середній, високий.

Методика включає в себе дві діагностичні серії.

Опис методики: «Мій настрій»

Мета дослідження: визначення уміння показувати свій емоційний стан.

Дитині пропонується певна емоція, яку вона має відтворити та сказати коли ми використовуємо ту чи іншу емоцію.

Опис анкетування: «Дитина очима батьків»

Мета дослідження: діагностика розуміння емоційних станів та розвиток ігрової діяльності дитини очима батьків.

Перед початком проведення самого дослідження батькам була представлена інструкція з поясненням для чого проводиться це анкетування та для чого будуть використані результати в подальшому.

2.2 Аналіз результатів дослідження проявів емоційного інтелекту в дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру

В дослідженні приймали участь 10 дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру. Дослідження проводилося з кожною дитиною індивідуально.

За проективною методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» М. Нгуен ми дослідили емоційну орієнтацію дитини – на світ речей, світ людей або світ емоцій, та визначили рівень емоційного інтелекту.

Провівши дослідження, були отримані наступні результати:

Хлопчик М. намалював колесо, дзеркало та людину. Рівень розвитку емоційного інтелекту середній – 2 бали. Тому, що зображена людина (виражено її емоційний стан). Емоційна орієнтація дитини на світ речей.

Хлопчик С. намалював сонце, цукерку та квадрат. Рівень розвитку емоційного інтелекту низький – 0 балів. Адже на малюнку немає людей або ж їх обличчя. Емоційна орієнтація дитини на світ речей.

Хлопчик Д. намалював планету Земля, великоднє яйце та стрілку від навігатора. Рівень розвитку емоційного інтелекту низький – 0 балів, тому, що на малюнках немає виражених емоційних станів. Емоційна орієнтація дитини на світ речей.

Хлопчик Б. намалював кришку, дзеркало в якому відображення людини та дівчинку. Рівень розвитку емоційного інтелекту високий – 4 бали. Тому, що у дзеркалі є відображення людини де виражено її емоційний стан і у дівчинки на малюнку також виражено емоцію. Емоційна орієнтація дитини на світ людей.

Хлопчик Д. зобразив снігову бабу, маму та тролейбус. Рівень розвитку емоційного інтелекту середній – 2 бали, тому що він намалював маму і у неї виражено емоцію спокою. Емоційна орієнтація дитини на світ людей та речей.

Хлопчик М. намалював сонце, сюрікен та будинок. Рівень розвитку емоційного інтелекту низький – 0 балів, тому що на малюнку немає жодного емоційного стану. Емоційна орієнтація дитини на світ речей.

Хлопчик П. намалював два смайлика та ялинку. Рівень розвитку емоційного інтелекту середній – 2 бали. Тому що на малюнку присутні емоції. Емоційна орієнтація дитини на світ емоцій.

Хлопчик В. намалював місяць, смайлик та гору. Рівень розвитку емоційного інтелекту середній – 1 бал, тому що на малюнку є виражена емоція. Емоційна орієнтація дитини на світ речей.

Хлопчик К. зобразив сонце, дзеркало та людину. Рівень розвитку емоційного інтелекту середній – 2 бали, адже намальовано людину де виражена її емоція – радість. Емоційна орієнтація дитини на світ речей.

Хлопчик В. на всіх малюнках намалював усміхнені смайлики. Рівень розвитку емоційного інтелекту високий – 3 бали тому що виражено емоції. Емоційна орієнтація дитини на світ емоцій.

На рис. 2.1 представлені показники рівня розвитку емоційного інтелекту дітей. За результатами ми бачимо, що 53% дітей мають середній рівень емоційного інтелекту, 32% - низький рівень, та лише 15% мають високий рівень емоційного інтелекту. У більшості дітей емоційна орієнтація на світ речей.

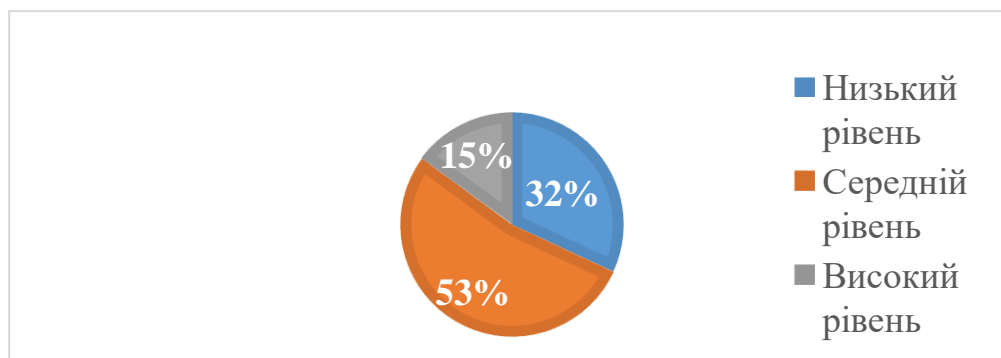

Рисунок 2.1 – Показники рівня розвитку емоційного інтелекту дітей

За методикою «Емоційна ідентифікація» О. Ізотова ми з'ясували ідентифікацію емоцій різних модальностей, індивідуальні особливості емоційного розвитку. Виявили можливості дітей у відтворенні основних емоційних станів і їх вербалізації.

Провівши дослідження, були отримані наступні результати:

Хлопчик М. Показав правильно всіх гномів та пояснив чому саме він обрав цього гнома, що свідчить про високий рівень сформованості у дитини сприйняття мімічних засобів вираження емоцій та вміння вербалізувати емоції. У етапі 1 хлопчик правильно ідентифікував емоції по даних фотографіях і дав пояснення, чому на зображенні такий вираз обличчя і коли ми відчуваємо цю емоцію, при яких обставинах. У етапі 2 правильно назвав всі емоційні стани та зміг співвіднести піктограми з фотографічними зображеннями. Відтворив різні емоційні стани. Допомога була не потрібна. У хлопчика високий рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик С. Показав лише 3 правильних відповіді, Пояснив 2 емоції, що свідчить про низький рівень сформованості у дитини сприйняття мімічних засобів вираження емоцій та не вміння вербалізувати емоції. У виконанні завдання йому знадобилася допомога. У етапі 1 на трьох фотографіях пояснив,

що сталося з тією людиною, чому в неї такий вираз обличчя. У етапі 2 правильно розставив лише 3 піктограми з фотографічними картками. Потрібна була допомога. Правильно відтворив 3 емоції далі вираз обличчя був однаковий. У хлопчика низький рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик Д. показав і пояснив лише 3 правильних відповіді, що свідчить про низький рівень сформованості у дитини сприйняття мімічних засобів вираження емоцій та не вміння вербалізувати емоції. У виконанні завдання йому знадобилася допомога. У етапі 1 на трьох фотографіях пояснив що сталося з тією людиною, чому в неї такий вираз обличчя. У етапі 2 правильно розставив лише 3 піктограми з фотографічними картками. Потрібна була допомога. Правильно відтворив 3 емоції далі вираз обличчя був однаковий. У хлопчика низький рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик Б. показав правильно всіх гномів і пояснив чому обрав саме цього, допомога була не потрібна, що свідчить про високий рівень сформованості у дитини сприйняття мімічних засобів вираження емоцій та вміння вербалізувати емоції. У 1 етапі він пояснив, чому у цієї дівчинки такий вираз обличчя, що вона відчуває. Відтворив всі ці емоції. Допомога була не потрібна. У етапі 2 правильно розставив всі піктограми з фотографічними зображеннями при цьому пояснював чому саме він обрав ту чи іншу піктограму до фотографії. У хлопчика високий рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик Д. показав правильно всіх гномів, але зміг пояснити 4. Тобто середній рівень сформованості у дитини сприйняття мімічних засобів вираження емоцій та вміння вербалізувати емоції. У етапі 1 хлопчик старався пояснити коли ми відчуваємо ту чи іншу емоцію, але в деяких фотографіях йому була потрібна допомога. При відтворені емоцій в нього був один вираз обличчя посмішка. У етапі 2 п'ять піктограм розставив правильно до фотографій, інші навгад. У хлопчика середній рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик М. показав і пояснив правильно лише 2 емоції, що свідчить про низький рівень сформованості у дитини сприйняття мімічних засобів вираження

емоцій та не вміння вербалізувати емоції. У етапі 1 старався пояснити чому на деяких фотографіях у дівчинки такий вираз обличчя, але в більшості йому потрібна була допомога. У етапі 2 правильно розставив лише 2 піктограми з фотографічними картками. При відтворенні емоцій був один і той самий вираз обличчя. У хлопчика низький рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик П. показав правильно лише 3 картинки, потрібна була допомога. Пояснити він не міг так як не мовленнєвий. Низький рівень сформованості у дитини сприйняття мимічних засобів вираження емоцій. У етапі 1 хлопчик не говорить тому я озвучувала емоції і показувала картинку, а він показував чи це так чи ні. На більшість карток відповів правильно. У етапі 2 співставив правильно 3 піктограми до фотографій, а далі навгад. У хлопчика низький рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик В. показав правильно всіх гномів, не зміг пояснити лише один емоційний стан. У нього високий рівень сформованості сприйняття мимічних засобів вираження емоцій та вміння вербалізувати емоції. У етапі 1 хлопчик пояснив, чому у цієї дівчинки такий вираз обличчя, що вона відчуває. Відтворив всі ці емоції. Допомога була не потрібна. У етапі 2 правильно розставив всі піктограми з фотографічними зображеннями при цьому пояснював чому саме він обрав ту чи іншу піктограму до фотографії. У хлопчика високий рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик К. показав правильно всіх гномів, назвав тільки 4 емоції. У нього середній рівень сформованості сприйняття мимічних засобів вираження емоцій та вміння вербалізувати емоції. У першому етапі хлопчик не зміг пояснити чому на зображенні саме такий вираз обличчя, лише називав емоцію. Була потрібна допомога. У другому етапі правильно розставив п'ять піктограм з фотографічними зображеннями та майже всі емоції відтворив на собі. У хлопчика середній рівень розвитку емоційної сфери.

Хлопчик В. показав і пояснив емоційний стан лише двох гномів, що свідчить про низький рівень сформованості у дитини сприйняття мимічних

засобів вираження емоцій та не вміння вербалізувати емоції. У етапі 1 не зміг пояснити що сталося з тією людиною на фотографії, чому в неї такий вираз обличчя. У етапі 2 правильно розставив лише 2 піктограми з фотографічними картками. Потрібна була допомога. При відтворені емоцій був один і той самий вираз обличчя. У хлопчика низький рівень розвитку емоційної сфери.

На рис. 2.2 представлено отримані результати за методикою «Емоційна ідентифікація».

Рисунок 2.2 – Показники методики «Емоційна ідентифікація»

Як видно на рис. 2.2 у 50% дітей низький рівень розвитку емоційної сфери, 30% - високий рівень та 20% дітей з середнім рівнем розвитку емоційної сфери.

Для дослідження уміння дітей показувати свій емоційний стан ми використали методику «Мій настрій». Дитині потрібно було відтворити певну емоцію за допомогою міміки та пояснити коли виникає та чи інша емоція.

Провівши дослідження, були отримані наступні результати, які наведено в табл. 2.1 та рисунку 2.3

Таблиця 2.1 – Результати за методикою «Мій настрій»

Ім'я	Рівень уміння показувати свій емоційний стан	Опис
М.	Високий рівень	Відтворив та назвав всі емоції
С.	Низький рівень	Відтворив радість, сум, здивування. Назвати емоції не зміг
Д.	Низький рівень	Відтворив радість та сум, назвати не назвав

Б.	Високий рівень	Відтворив та назвав всі емоції
Д.	Середній рівень	Відтворив радість, сум, здивування, злість, образа, назвати зміг не всі
М.	Низький рівень	Відтворив та назвав радість та сум
П.	Низький рівень	Відтворив радість, сум, здивування
В.	Високий рівень	Відтворив та назвав всі емоції
К.	Середній рівень	Відтворив веселий, сумний, наляканий, злий, здивований та назвав їх
В.	Низький рівень	Відтворив радість та сум, назвати не зміг

На рис. 2.3 представлені показники вміння відтворювати емоційний стан та вміння пояснити коли ми його відчуваємо.

Рисунок 2.3 – Показники вміння відтворювати емоційний стан

Отже, як видно на рис. 2.3 в 50% дітей низький рівень уміння показувати свій емоційний стан, 30% - високий та у 20% дітей середній рівень.

Для батьків ми розробили анкетування «Дитина очима батьків», для діагностики розуміння емоційних станів дитини та розвиток ігрової діяльності саме очима батьків.

Провівши дослідження, були отримані наступні результати, які наведено в таблиці 2.2

Таблиця 2.2 – Показники результатів анкетування

Запитання	Загальна кі-сть «Так»	Загальна кі-сть «Ні»
Дитина грає ігри згідно їх призначення	6	4
Гра проста та однотипна	6	4
Грається в тематичні ігри	5	5
Чи розуміє правила гри?	7	3
Чи складає свої речі після гри?	4	6
Чи любить слухати казки?	2	8
Чи дивиться телевізор?	9	1
Чи є проблеми з концентрацією?	8	2
Проявляє інтерес до оточення?	6	4
Нав'язує контакт з ровесниками?	3	7
Чи часто дитина роздратована?	4	6
Чи має дитина раптові напади злості?	6	4
Чи трапляються в дитини раптові напади крику?	4	6
Чи має дитина раптові напади плачу?	6	4
Чи часто в дитини змінюється настрій протягом дня?	7	3
Чи має дитина почуття гумору?	3	7
Чи виявляє емпатію?	3	7
Чи використовує відповідну емоцію у конкретній ситуації?	7	3
Разом	96	84
У відсотках	53%	47%

Анкетування проходили 10 батьків дітей молодшого шкільного віку. Більшість батьків дали відповідь на питання «так».

Тобто діти грають ігри згідно їх призначення, розуміють правила гри, але гра проста і однотипна. Свої речі після гри не складають. Діти не люблять слухати казки, вони дивляться телевізор. У більшості дітей погана концентрація. Діти проявляють інтерес до оточення, але контакт з ровесниками не нав'язують. Вони мають раптові напади злості та плачу. Дуже часто протягом дня змінюється настрої, але відповідну емоцію у конкретній ситуації не використовують.

Отже, дослідивши емоційний інтелект дітей з розладами аутистичного спектру виявили, що у більшості дітей низький рівень, тому ми розробили корекційно-розвивальну програму для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру.

2.3 Корекційно-розвивальна програма для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру

Актуальність теми. На сьогоднішній день є багато дітей з розладами аутистичного спектру, які мають низький емоційний інтелект. Це велика проблема. Тому, що для гармонійного розвитку одним із важливих факторів є емоційний розвиток. Щоб дитина вмiла управляти своїми емоціями, відчувала настрої та стани близьких людей та добре будувала з ними стосунки, потрібно допомогти розвинути емоційний інтелект. Оскільки у досліджуваних нами дітей низький рівень емоційного інтелекту, ми розробили корекційно-розвивальну програму для дітей молодшого шкільного віку з РАС.

Мета корекційно-розвивальної програми: корекція емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку з РАС.

Завдання корекційно-розвивальної програми:

1. Формувати знання про емоції;
2. Виховувати усвідомлення своїх емоцій і розвивати здатність розуміти емоції інших;
3. Навчити дитину розпізнавати емоції за допомогою міміки та пантоміміки;

4. Виховувати вміння виразити емоцію в конкретній ситуації;

5. Розвинути навички релаксації та відновлення позитивного настрою.

Адресна група: 8 учасників молодшого шкільного віку з РАС

Кількість, тривалість і частота занять: 10 занять по 45 хв двічі на тиждень.

Форма занять: індивідуальна

Очікувані результати:

Після проходження програми, діти зможуть розпізнавати свої емоції та приймати їх такими, які вони є. Вони будуть добре розпізнавати почуття інших, вміти співпереживати їм.

ЗАНЯТТЯ 1

Привітання «Руханка» (3 хв)

Мета: встановлення приємної атмосфери, взаємодовіри.

Тривалість: 3 хв

Хід вправи: психолог разом із дитиною проговорюють віршик та виконують певні рухи.

Слова:

Привіт, привіт!

В долоні плескай

Привіт, привіт!

Ногами тупай

До носа доторкнись,

А потім до колін,

Навколо повернись

І зроби уклін

Вправа 2 «Картинки емоції» (10 хв)

Мета: вивчення емоцій, розвиток пам'яті

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки емоції

Хід вправи: психолог показує картинку а дитина повинна назвати емоцію. Потім всі картинки розкладаються на стіл психолог називає емоцію і просить дитину дати їй картку з цією емоцією.

Вправа 3 «Різні прояви емоцій» (10 хв)

Мета: розвиток емоційної сфери

Тривалість: 10 хв

Хід вправи: психолог просить дитину усміхнутися як:

- Дитина, якій купили іграшку

Позлитися як:

- Дитина, у якої забрали іграшку

Скривитися як:

- Людина, яка з'їла лимон

Налякатися як:

- Дитина, коли вона загубилася
- Дитина, яка побачила навпроти велику собаку

Здивуватися як:

- Людина, яка побачила сніг у літку

Так придумувати різні речення для того аби дитина відтворювала різні емоції. Якщо дитині потрібна допомога, психолог показує емоцію і дитина повинна повторити.

Вправа 4 «Гра на швидкість» (10 хв)

Мета: розвиток уваги, мислення, закріплення емоцій

Тривалість: 10 хв

Обладнання: аркуш паперу із зображенням смайликів

Хід вправи: потрібно на швидкість знайти якомога більше однакових смайликів. Потім порахувати в кого більше в дитини чи в психолога, після чого обговорити хто виграв і які емоції відчувають.

Вправа 5 «Співставити обличчя людини із смайликом» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, уваги, вдосконалення знань про емоції

Тривалість: 10 хв

Обладнання: аркуш паперу де зверху у ряд зображено обличчя людей з різними емоціями, а в низу смайлики з різними емоціями, олівець або ручка

Хід вправи: дитині потрібно знайти який смайлик підходить до обличчя і провести олівцем.

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 2

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Пазли - половинки Емоції» (10 хв)

Мета: навчити розрізняти емоції та настрої

Тривалість: 10 хв

Обладнання: пазли половинки з емоціями

Хід вправи: дитині потрібно приєднати пазли та кожну картинку з дитиною обговорити

Вправа 3 «Абетка емоцій» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, творчої уяви, емоційного середовища людини, психологічний контроль міміки та жестів.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: дерев'яна дошка з вкладишами

Хід вправи: потрібно правильно приєднати половинки обличчя

Вправа 4 «Дуплет» (10 хв)

Мета: розвиток логіки, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: настільна гра «Дуплет»

Хід вправи: грати вдвох з психологом. Потрібно знайти картку з картинкою, що збігається, вимовити вголос, що на ній намальовано і забрати собі. Потім порахувати в кого більше і обговорити, які емоції в того хто виграв і в того хто програв.

Вправа 5 «Соціально-емоційний конструктор» (10 хв)

Мета: розвиток емоційного інтелекту, пам'яті, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки мама, тато, дідусь, бабуся, дівчинка, хлопчик. Та картки з їхніми емоціями

Хід вправи: в ряд потрібно розставити картки де зображена мама, тато, дідусь, бабуся, дівчинка, хлопчик нижче до них приєднувати картинку наприклад психолог запитує «Мама яка?», дитина відповідає «Мама весела!» І ставить картинку де зображена мама і т.д.

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 3

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Картинки емоції» (10 хв)

Мета: вивчення емоцій, розвиток пам'яті

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки з емоціями

Хід вправи: психолог показує картинку а дитина повинна назвати емоцію. Потім всі картинки розкладаються на стіл психолог називає емоцію і просить дитину дати їй картку з цією емоцією.

Вправа 3 «Емоції в ситуаціях» (10 хв)

Мета: розвиток емоційного інтелекту, стимуляція дітей ділитися своїми почуттями.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки: 10 ситуацій, 10 емоцій, 10 можливих дій.

Хід вправи: потрібно до кожної ситуації підібрати емоцію і можливу дію, наприклад: картка «якщо діти сміються з тебе», «ти засмучений», «розкажеш дорослому, що сталося». Обговорювати кожну ситуацію.

Вправа 4 «Калейдоскоп емоцій» (10 хв)

Мета: розвиток пам'яті та уваги, закріплення емоцій

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки, які мають пару

Хід вправи: знаходити та поєднати картки в пари називаючи емоції

Вправа 5 «Визнач емоцію» (10 хв)

Мета: закріплення позитивних та негативних емоцій, розвиток пам'яті, мислення.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки з емоціями, кольорові олівці

Хід вправи: на роздаткових картках обвести зеленим кольором позитивні емоції, червоним – негативні.

На звороті картки намалювати свій настрій, використовуючи смайлик.

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 4

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Абетка емоцій» (10 хв)

Мета: навчити дитину виражати та правильно називати свої емоції.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: дерев'яна дошка з вкладишами-смайликами

Хід вправи: розкласти вкладиші. Психолог по черзі дає вкладиш запитує дитину що це за емоція, коли вона виникає і чому? Дитина пояснює якщо не знає тоді психолог допомагає. Обговоривши дитина приєднує вклади-смайлик у дерев'яну дошку.

Вправа 3 «Соціальні історії» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, логіки, уваги, пам'яті.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки з історією

Хід вправи: дитина розкладає картки в правильному порядку розповідає історію, яка зображена на картках і пояснює чи правильні дії вчиняє та чи інша людина, які вона емоції відчуває?

Вправа 4 «Пухнасті гонки» (10 хв)

Мета: розвиток уваги, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: ігрове поле, 16 гральних карт, дзвінок

Хід вправи: грають психолог та дитина, роздаються порівно картки, перевертати по одній штучці та шукати збіги. На всіх картках зображені герої мультсеріалу, на деяких із них герої тримають якийсь предмет у руках, а на деяких – ні. Потрібно бути уважним, адже переплутати картки дуже легко. Після закінчення гри визначити хто виграв та обговорити хто які емоції відчуває, чому?

Вправа 5 «Вивчаємо емоції» (10 хв)

Мета: вивчення та закріплення емоційних станів, розвиток уваги, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки зразки, картки половинки з емоціями

Хід вправи: психолог показує дитині картинку із зображенням і пропонує їй побудувати за зразком.

Дитина повинна підібрати правильний верх голови та низ щоб вийшло так як на зображені. Потім озвучити що це за емоція вийшла.

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 5

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Картинки емоції» (10 хв)

Мета: вивчення емоцій, розвиток пам'яті

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки емоції

Хід вправи: психолог показує картинку а дитина повинна назвати емоцію. Потім всі картинки розкладаються на стіл психолог називає емоцію і просить дитину дати їй картку з цією емоцією.

Вправа 3 «Соціально-емоційний конструктор» (10 хв)

Мета: розвиток емоційного інтелекту, пам'яті, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: набір стимульних картинок

Хід вправи: в ряд потрібно розставити картки де зображена мама, тато, дідусь, бабуся, дівчинка, хлопчик нижче до них приєднувати картинку наприклад психолог запитує «Мама яка?», дитина відповідає «Мама весела!» І ставить картинку де зображена мама і т.д.

Вправа 4 «Мозаїка» (10 хв)

Мета: розвиток уяви, мислення, концентрації

Тривалість: 10 хв

Обладнання: набір геометричних дерев'яних форм і барвистих картинок.

Хід вправи: дитині потрібно побудувати за зразком.

Вправа 5 «Соціальні історії» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, логіки, уяви, пам'яті.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки з історією

Хід вправи: дитина розкладає картки в правильному порядку розповідає історію, яка зображена на картках і пояснює чи правильні дії вчиняє та чи інша людина, які вона емоції відчуває?

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 6

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Картинки емоції» (10 хв)

Мета: вивчення емоцій, розвиток пам'яті

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки емоції

Хід вправи: психолог показує картинку а дитина повинна назвати емоцію. Потім всі картинки розкладаються на стіл психолог називає емоцію і просить дитину дати їй картку з цією емоцією.

Вправа 3 «Емоції» (10 хв)

Мета: навчити дитину виражати та правильно називати свої емоції.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: дерев'яна дошка з вкладишами-смайликами

Хід вправи: розкласти вкладиші. Психолог по черзі дає вкладиш запитує дитину що це за емоція, коли вона виникає і чому? Дитина пояснює якщо не знає тоді психолог допомагає. Обговоривши дитина приєднує вклади-смайлик у дерев'яну дошку.

Вправа 4 «Побудуй за зразком» (10 хв)

Мета: розвиток уяви, мислення, концентрації

Тривалість: 10 хв

Обладнання: конструктор і картинки зразки.

Хід вправи: дитині потрібно побудувати за зразком.

Вправа 5 «Калейдоскоп емоцій» (10 хв)

Мета: розвиток пам'яті та уваги, закріплення емоцій

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки, які мають пару

Хід вправи: знаходити та поєднати картки в пари називаючи емоції

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 7

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Картинки емоції» (10 хв)

Мета: вивчення емоцій, розвиток пам'яті

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки емоції

Хід вправи: психолог показує картинку а дитина повинна назвати емоцію. Потім всі картинки розкладаються на стіл психолог називає емоцію і просить дитину дати їй картку з цією емоцією.

Вправа 3 «Гра на швидкість» (10 хв)

Мета: розвиток уваги, мислення, закріплення емоцій

Тривалість: 10 хв

Обладнання: аркуш паперу із зображенням смайликів

Хід вправи: потрібно на швидкість знайти якомога більше однакових смайликів. Потім порахувати в кого більше в дитини чи в психолога, після чого обговорити хто виграв і які емоції відчувають.

Вправа 4 «Співставити обличчя людини із смайликом» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, уваги, вдосконалення знань про емоції

Тривалість: 10 хв

Обладнання: аркуш паперу де зверху у ряд зображено обличчя людей з різними емоціями, а в низу смайлики з різними емоціями, олівець або ручка

Хід вправи: дитині потрібно знайти який смайлик підходить до обличчя і провести олівцем.

Вправа 5 «Дуплет» (10 хв)

Мета: розвиток логіки, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: настільна гра «Дуплет»

Хід вправи: грати вдвох з психологом. Потрібно знайти картку з картинкою, що збігається, вимовити вголос, що на ній намальовано і забрати собі. Потім порахувати в кого більше і обговорити, які емоції в того хто виграв і в того хто програв.

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 8

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Пазли - половинки Емоції» (10 хв)

Мета: навчити розрізняти емоції та настрої

Тривалість: 10 хв

Обладнання: пазли половинки з емоціями

Хід вправи: дитині потрібно приєднати пазли та кожну картинку з дитиною обговорити

Вправа 3 «Абетка емоцій» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, творчої уяви, емоційного середовища людини, психологічний контроль міміки та жестів.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: дерев'яна дошка з вкладишами

Хід вправи: потрібно правильно приєднати половинки обличчя

Вправа 4 «Побудуй за зразком» (10 хв)

Мета: розвиток уяви, мислення, концентрації

Тривалість: 10 хв

Обладнання: конструктор і картинки зразки.

Хід вправи: дитині потрібно побудувати за зразком.

Вправа 5 «Соціальні історії» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, логіки, уяви, пам'яті.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки з історією

Хід вправи: дитина розкладає картки в правильному порядку розповідає історію, яка зображена на картках і пояснює чи правильні дії вчиняє та чи інша людина, які вона емоції відчуває?

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 9

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Картинки емоції» (10 хв)

Мета: вивчення емоцій, розвиток пам'яті

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картинки емоції

Хід вправи: психолог показує картинку а дитина повинна назвати емоцію. Потім всі картинки розкладаються на стіл психолог називає емоцію і просить дитину дати їй картку з цією емоцією.

Вправа 3 «Калейдоскоп емоцій» (10 хв)

Мета: розвиток пам'яті та уваги, закріплення емоцій

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки, які мають пару

Хід вправи: знаходити та поєднати картки в пари називаючи емоції

Вправа 4 «Кольорові фантазії» (10 хв)

Мета: розвиток уяви, мислення, концентрації

Тривалість: 10 хв

Обладнання: підставка під плитки, плитки і картинки зразки.

Хід вправи: дитині потрібно побудувати за зразком.

Вправа 5 «Соціальні історії» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, логіки, уяви, пам'яті.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки з історією

Хід вправи: дитина розкладає картки в правильному порядку розповідає історію, яка зображена на картках і пояснює чи правильні дії вчиняє та чи інша людина, які вона емоції відчуває?

Прощання (2 хв)

ЗАНЯТТЯ 10

Привітання «Руханка» (3 хв)

Вправа 2 «Вивчаємо емоції» (10 хв)

Мета: вивчення та закріплення емоційних станів, розвиток уваги, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки зразки, картки половинки з емоціями

Хід вправи: психолог показує дитині картинку із зображенням і пропонує їй побудувати за зразком.

Дитина повинна підібрати правильний верх голови та низ щоб вийшло так як на зображенні. Потім озвучити що це за емоція вийшла.

Вправа 3 «Емоції» (10 хв)

Мета: навчити дитину виражати та правильно називати свої емоції.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: дерев'яна дошка з вкладишами-смайликами

Хід вправи: розкласти вкладиші. Психолог по черзі дає вкладиш запитує дитину що це за емоція, коли вона виникає і чому? Дитина пояснює якщо не знає тоді психолог допомагає. Обговоривши дитина приєднує вклади-смайлик у дерев'яну дошку.

Вправа 4 «Пухнасті гонки» (10 хв)

Мета: розвиток уваги, мислення

Тривалість: 10 хв

Обладнання: ігрове поле, 16 гральних карт, дзвінок

Хід вправи: грають психолог та дитина, роздаються порівно картки, перевертати по одній штучці та шукати збіги. На всіх картках зображені герої мультику, на деяких із них герої тримають якийсь предмет у руках, а на деяких – ні. Потрібно бути уважним, адже переплутати картки дуже легко. Після закінчення гри визначити хто виграв та обговорити хто які емоції відчуває, чому?

Вправа 5 «Соціальні історії» (10 хв)

Мета: розвиток мислення, логіки, уваги, пам'яті.

Тривалість: 10 хв

Обладнання: картки з історією

Хід вправи: дитина розкладає картки в правильному порядку розповідає історію, яка зображена на картках і пояснює чи правильні дії вчиняє та чи інша людина, які вона емоції відчуває?

Прощання (2 хв)

Таким чином, ми вважаємо, що дана корекційно-розвивальна програма покращить рівень емоційного інтелекту.

Висновки до розділу

Організовано та підібрано методи емпіричного дослідження для виявлення проявів емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру. Дані методики носять апробувальний характер, оскільки в психолого-педагогічній літературі надається мало інформації щодо визначення рівня розвитку емоційного інтелекту.

Проаналізовано результати дослідження за методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» М.А. Нгуен у якій визначили, що у більшості дітей середній рівень. За методикою «Емоційна ідентифікація» О. Ізотова, ми виявили що у 50% дітей низький рівень розвитку емоційної сфери. По методиці «Мій настрій», виявили, що у 50% дітей низький рівень уміння показувати свій емоційний стан. За методом анкетування «Дитина очима батьків», дослідили, що у більшості дітей погана концентрація. Вони мають раптові напади злості та плачу. Дуже часто протягом дня змінюється настрій, але відповідну емоцію у конкретній ситуації не використовують.

Розроблено корекційно-розвивальну програму для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру, яка складається з 10 занять, тривалістю по 45 хвилин двічі на тиждень. Яка спрямована на формування у дітей знань про емоції, вміння усвідомлювати свої та розуміти емоції інших, виражати відповідні емоції в конкретній ситуації.

ВИСНОВКИ

Отже, щодо поставленої нами мети, ми провели теоретичне та емпіричне дослідження особливостей проявів емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру, відповідно можна зробити наступні висновки:

Здійснено аналіз наукових підходів особливостей емоційного інтелекту дітей з розладами аутистичного спектру. Таким чином, виявлено що ключовими особливостями проявів емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру є невміння співпереживати, їм важко зрозуміти свої емоції та інших, вони відгороджені від зовнішнього світу оскільки постійно зануренні у власні переживання, їм некомфортно з однолітками, вони зазвичай їх ігнорують або ж взагалі відмовляються від спілкування.

Найбільш ефективними засобами психологічного впливу на розвиток емоційного інтелекту виступає арт-терапія, за допомогою якої через творчу дію розкриваються внутрішні бажання дитини. Вона допомагає виразити себе, свої емоції та почуття. Також чудовим засобом для емоційного розвитку дитини є гра, яка допомагає пізнавати навколишній світ та усвідомлення емоцій. У грі дітям легше формувати нові позитивні емоції та будувати хороші стосунки з оточуючими. При емоційній збудженості варто обирати спокійні ігри, які стабілізують негативні емоційні переживання.

Емпірично досліджено особливості проявів емоційного інтелекту у дітей з розладами аутистичного спектру. Нами були використані такі методики: «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» (М. Нгуен); методика «Емоційна ідентифікація» (О.І. Ізотова); методика «Мій настрій»; анкета «Дитина очима батьків».

За методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» М.А. Нгуен визначили, що 53% дітей мають середній рівень емоційного інтелекту, 32% - низький рівень, та лише 15% мають високий рівень емоційного інтелекту.

За методикою «Емоційна ідентифікація» О. Ізотова, ми виявили що у 50% дітей низький рівень розвитку емоційної сфери, 30% - високий рівень та 20% дітей з середнім рівнем розвитку емоційної сфери.

За методикою «Мій настрій», виявили, що у 50% дітей низький рівень уміння показувати свій емоційний стан, 30% - високий та у 20% дітей середній рівень.

За розробленою нами анкетною для батьків «Дитина очима батьків», дослідили, що у більшості дітей погана концентрація. Вони мають раптові напади злості та плачу. Дуже часто протягом дня змінюється настрій, але відповідну емоцію у конкретній ситуації не використовують.

Розроблено корекційно-розвивальну програму для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру, мета якої корекція емоційного інтелекту.

